

АДАПТАЦІЯ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ

МЕЛЬНИК А. О.

УДК 658.1:330.3(477)

Мельник А. О. Адаптація вітчизняних підприємств в умовах світової економічної кризи

У статті з'ясовано сутність адаптації та обґрунтовано доцільність її застосування в управлінні вітчизняними підприємствами в умовах світової економічної кризи. Визначено теоретичні засади використання адаптації як управлінської технології, а саме: мета, завдання, функції, принципи та інструменти.

Ключові слова: адаптація підприємства, світова економічна криза, технологія управління.

Бібл.: 3.

Мельник Альона Олексіївна – кандидат економічних наук, доцент, кафедра міжнародних економічних відносин, Хмельницький національний університет (вул. Інститутська, 11, Хмельницький, 29016, Україна)

E-mail: melnik_alona@bk.ru

УДК 658.1:330.3(477)

Мельник А. А. Адаптация отечественных предприятий в условиях мирового экономического кризиса

В статье определена сущность адаптации и обоснована целесообразность её применения в управлении отечественными предприятиями в условиях мирового экономического кризиса. Определены теоретические основы использования адаптации как управленческой технологии, а именно: цели, задачи, функции, принципы, инструменты.

Ключевые слова: адаптация предприятия, мировой экономический кризис, технология управления.

Библ.: 3.

Мельник Алёна Алексеевна – кандидат экономических наук, доцент, кафедра международных экономических отношений, Хмельницкий национальный университет (ул. Институтская, 11, Хмельницкий, 29016, Украина)

E-mail: melnik_alona@bk.ru

UDC 658.1:330.3(477)

Melnik A. A. Adaptation of Domestic Enterprises in the Global Economic Crisis

In this paper the essence of adaptation and expediency of its application in the management of domestic enterprises in the global economic crisis. Definition of theoretical principles of the use of adaptation as a management technology, namely, goals, objectives, functions, principles and tools.

Key words: adaptation enterprises, the global economic crisis, technology management

Bibl.: 3.

Melnik Alyona A. – Candidate of Sciences (Economics), Associate Professor, Department of International Economic Relations, Khmelnytsky National University (vul. Instytutska, 11, Khmelnytsky, 29016, Ukraine)

E-mail: melnik_alona@bk.ru

Світова економічна криза, яка зумовила нестабільність фінансових ринків, прямо вплинула на діяльність вітчизняних підприємств. Складні умови функціонування обумовлюють необхідність застосування сучасних технологій управління на вітчизняних підприємствах з метою запобігання кризових явищ та їх подолання. Подолання кризових явищ на підприємстві потребує унікального та комплексного застосування управлінських заходів, специфіка використання яких визначається насамперед особливостями та характером кризових явищ. На наш погляд, дієвим засобом управління в таких умовах є адаптивне управління, методи якого забезпечують ефективне реагування на зміни, що загрожують нормальній роботі підприємств, зниженню рівня їх негативних впливів і наслідків. Проте відсутність на багатьох вітчизняних підприємствах цілісної високоефективної системи управління, адекватної вимогам мінливого ринкового середовища та спрямованої на забезпечення стабільного і успішного господарювання, актуалізує завдання вдосконалення та розвитку науково-методичних підходів адаптивного управління, застосування якого сприятиме підвищенню ефективності функціонування та соціально-економічному розвитку підприємств.

Дослідження проблем адаптації підприємств до кризових умов зумовлюється недостатніми теоретико-

методологічними розробками та необхідністю ефектив-но функціонувати в умовах світової економічної кризи.

Проблеми подолання кризових явищ на підприємствах досліджували такі зарубіжні вчені, як: І. Ансофф, С. Г. Беляєв, І. А. Бланк О. П. Градов, А. Г. Грязнова, А. П. Ковальов, Г. Саймон, Е. А. Уткін, Я. А. Фомін, Д. Форрестер, Д. Шим, Ю. В. Яковець та інші. Основу досліджень у даній сфері у вітчизняній науці було закладено науковими працями таких вчених, як: І. П. Булеєв, Н. Ю. Брюховецька, В. А. Забродській, В. Я. Заруба, М. О. Кизим, Т. С. Клебанова, В. С. Король, Л. О. Лігоненко, О. І. Пушкар, О. О. Терещенко, А. М. Турило, О. М. Тридід та інші.

Перераховані вчені створили необхідний фундамент для продовження досліджень у напрямку більш повного визначення можливостей та перспектив застосування системи антикризового управління, а також практичних підходів до її вдосконалення на підприємствах. Але на даний час не є предметом наукових досліджень особливості застосування вітчизняними підприємствами адаптації як засобу антикризового управління в умовах світової економічної кризи.

Мета статті – визначити основні засади застосування адаптації як управлінської технології в умовах світової економічної кризи.

У кризових умовах вітчизняним підприємствам дуже складно результативно працювати, не використо-

вуючи сучасних засобів управління, метою яких, у даному випадку, повинно бути запобігання виникненню кризових явищ на кожному етапі розвитку, формування й підтримка на належному рівні стратегічного потенціалу на тривалий період, забезпечення конкурентних переваг підприємства як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Адаптація підприємств є обов'язковою умовою і головним критерієм ефективності господарської діяльності в умовах кризи. На наш погляд, змістовність поняття «адаптація підприємств» не змінюється залежно від змін умов функціонування вітчизняних підприємств, а лише посилюється в умовах світової економічної кризи її важливість і значущість.

У наукових працях не завжди розрізняють такі поняття, як адаптація і управління. Так, Л. А. Растрингін зазначає, що «адаптація не відрізняється від управління, оскільки є цілеспрямованим впливом на об'єкт для досягнення визначеної мети», а для складних систем «адаптація є процесом цілеспрямованої зміни параметрів та структури системи з метою визначення критеріїв її ефективного функціонування» [1]. Виходячи з даного визначення, ми можемо зробити висновок, що адаптація – це процес управління, спрямований на розробку та впровадження системи антикризових заходів, які б забезпечували ефективну роботу підприємства в умовах кризи.

Т. Хайман та У. Скотт [2] вперше виділили три аспекти адаптації, як властивості ефективної організації:

- ✦ соціальна адаптація – передбачає врахування зміни соціального стану у зовнішньому і внутрішньому середовищах у процесі розробки і прийняття управлінських рішень;
- ✦ науково-технічна адаптація – застосування на підприємстві досягнень НТП у різних сферах діяльності;
- ✦ адміністративна адаптація – гармонізація організаційних структур потребам управління [2, с. 28].

На наш погляд, впровадження на підприємстві адаптивної системи управління є найбільш доцільним, оскільки адаптація вітчизняних підприємств передбачає перебудову та удосконалення системи управління враховуючи мінливий стан умов функціонування і дозволяє підприємству не лише долати наслідки негативного зовнішнього впливу, а й запобігати їх виникненню, поширенню.

У теорії та практиці управління виділяють три типи систем адаптивного управління підприємством – залежно від стану зовнішнього середовища:

- ✦ управління за умов стабільного зовнішнього середовища;
- ✦ управління за умов динамічного зовнішнього середовища;
- ✦ управління в кризових умовах.

І. Ансофф запропонував три моделі адаптивного управління, що можуть застосовуватись підприємством у кризових умовах: реактивне, активне, планове [3].

Реактивне управління використовує попередній досвід подолання кризових явищ і не передбачає засто-

сування стратегічних і нових заходів, що здатні кардинально змінити існуючу систему управління.

Активне управління передбачає оптимізацію внутрішнього середовища підприємства до зовнішніх умов функціонування та при необхідності застосування стратегічних засобів, які можуть кардинально зміни діяльність підприємства.

Планове управління передбачає застосування неекстраполярного прогнозування, структурне економічне прогнозування, розробку сценарій розвитку зовнішнього середовища, які спрямовані на виявлення змін зовнішнього середовища та визначення характерну їх впливу на діяльність підприємства. Внаслідок їх застосування підприємство має підгрунття проводити попереджувальні заходи до настання кризових умов, які зменшать їх негативний вплив або його нейтралізують. Управлінські дії, як реакцію підприємства, застосовують при виявленні чи прогнозі прояву передумов кризових явищ.

Вибір моделі управління залежить від рівня мінливості зовнішнього середовища. Оскільки умови функціонування вітчизняних підприємств є дуже мінливими, їм потрібно застосовувати активне та планове управління, а вони, у свою чергу, схильні застосовувати на сьогодні лише реактивне управління. Реактивне управління, в умовах сьогодення, є неефективним, оскільки підприємства функціонують в умовах, які значно відрізняються від попередніх, і застосування попереднього досвіду є недоцільним, необхідно впроваджувати нові стилі і форми управління.

Підприємство функціонує ефективно за умов пристосування до умов функціонування. Адаптація досягається шляхом приведення у відповідність зовнішнім умовам внутрішнього середовища підприємства, при цьому формуючи гнучкі організаційно-управлінські структури. Це забезпечує гармонізацію зв'язків між підприємством і зовнішнім середовищем.

Адаптація вітчизняних підприємств повинна здійснюватись шляхом перебудови та удосконалення системи управління, а саме: шляхом визначення мети і завдань адаптації, функцій, принципів, інструментів.

Адаптація в умовах світової економічної кризи застосовується на підприємствах з метою:

- ✦ створення адаптивних засобів управління, які б дозволяли підприємству змінюватись у відповідності до зовнішнього середовища;
- ✦ забезпечувати постійних моніторинг змін зовнішнього середовища та визначати рівень необхідності пристосування до них;
- ✦ формування адаптаційних резервів підприємства, які б використовувались у періоди пристосування та реформування діяльності підприємства.

Визначені такі основні завдання адаптації, які є послідовними у своїй реалізації:

1. Збереження цілісності підприємства.
2. Зміна характеру взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем.
3. Трансформація всіх чи окремих структур підприємства з метою забезпечення передумов його подальшого розвитку.

На наш погляд, можна визначити такі основні функції адаптації:

- ✦ *інформаційна* – виявлення та розповсюдження по структурних підрозділах підприємства відомостей про можливі кризові ситуації та їх можливі наслідки;
- ✦ *попереджувальна* – передбачає постійний моніторинг внутрішнього і зовнішнього середовища щодо виявлення передумов криз;
- ✦ *контролююча* – вчасне здійснення адаптаційних заходів у відповідності до зовнішніх змін;
- ✦ *регулююча* – приведення у відповідність внутрішнього стану підприємства до зовнішнього середовища;
- ✦ *стабілізуюча* – передбачає нормалізацію функціонування усіх структурних підрозділів підприємства в умовах кризи та змін зовнішнього середовища;
- ✦ *стимулююча* – створює передумови постійного розвитку і вдосконалення роботи підприємства.

В умовах кризи адаптація підприємства повинна ґрунтуватись на таких принципах:

- ✦ *системності* – передбачає взаємозалежність і відповідність адаптаційних заходів, що застосовуються на підприємстві;
- ✦ *альтернативності* – передбачає розробку декількох сценаріїв пристосування з оцінкою їх наслідків, тривалості реалізації, вартості і рівня ризику;
- ✦ *гнучкості* – формування у підприємства властивостей швидко і збалансовано діяти у кризових умовах реагуючи на зовнішні зміни;
- ✦ *безперервності* – передбачає постійне використання адаптаційних заходів, які мають різне спрямування і справляють різносторонній вплив на діяльність підприємства.

- ✦ *економічності* – забезпечує вибір і застосування у процесі адаптації найбільш раціональних заходів, які дозволяють підвищити ефективність адаптації в цілому.

Для зниження негативного впливу світової економічної кризи на роботу вітчизняних підприємств ми пропонуємо такі адаптаційні інструменти: страхування; диверсифікація; лімітування; резервування, передача ризиків, реструктуризація, фінансовий контролінг. Особливості їх застосування будуть розглянуті в подальших дослідженнях.

Адаптація в умовах світової економічної кризи повинна забезпечити формування таких якостей системи управління, як: динамічність і гнучкість які визначають здатність швидко трансформуватись у відповідності до вимог зовнішнього середовища та внутрішніх можливостей підприємства.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи, зазначаємо, що адаптація підприємства є сучасною ефективною управлінською технологією, яка забезпечує пристосування підприємства до мінливих умов функціонування. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Растрингін Л. А.** Адаптация сложных систем / Л. А. Растрингін. – Рига : Зинатіе, 1981. – 375 с.
2. **Хайман Д. Н.** Современная микроэкономика: анализ и применение / Д. Н. Хайман. – М. : Финансы и статистика, 1992. – 362 с.
3. **Ансофф І.** Стратегическое управление : Сокр. пер. с англ. / Науч. ред. и авт. предисл. Л. И. Ефенко. – М. : Экономика, 1989. – 498 с.